

Tidsskriftet Arr og grunnleggende ideologi

Eivind Tjønneland

Hovedsaken er at fortiden etterlater seg *Arr* som grov til. Men som like fullt er der. Det gjelder å bli kvitt dem: Fortida hører fortida til. Vi studerer historien for å kvitte oss med den. «Tradisjonsformidling» og «dialog med fortida» er gamle ideologiske modeller vi må fri oss fra. God (idé)historie problematiserer, kritiserer og undergraver eksisterende

redaktør Espen Schaanning i det aller første nummeret: leggesen av tidsskriftet *Arr*. For 30 år siden skrev ansvarlig

I anledning av jubileet skal vi se på ideen bak grunnfag, var idéhistorie en eksamen på lik linje med alle andre. «Idéhistorie» var enklere i 1981: Da jeg tok mellomontologiske status er uklar, og jeg fortsatt lurer på hva historien idéhistorisk. Dette er problematisk nok, siden ideenes I denne artikkelen skal jeg prøve å belyse en liten bit av for-

maktforhold ved å vise hvordan de stammer fra fortida. God (idé-)historie skjærer hensynsløst *Arr*ene opp igjen.¹

Jeg skjønte ikke dette prosjektet for 30 år siden, og skjønner det fortsatt ikke. Men ideen om at fortiden kan etterlate art, er en velkjent topos som ikke er vanskelig å forstå. I siste og åttende bind av sin kongebiografi, siterer f.eks. Tor Boman

Larsen fra kongens tale 7. juni 1945:

Majesteten kaster et blikk tilbake til 9. april før han manter til arbeid og en vellykket gjenreisning: «Men for å oppnå det må vi fortsatt stå samlet om de store ting, samlet om den store oppgave å få dekket over de art som krigen har skapt her i landet.»²

Det uforståelige ligger i prosjektet med å skjære opp artene for å bli kvitt dem. Dette virker dypt selvmotsigende. Ved å skjære opp artene, skulle man tro de blir større!

«Arr»-idens kompleksitet

Litt senere i lederen kaller Schaaning prosjektet om å studere fortiden for å bli kvitt den, for en «paradoksalt strategifor».

Han tror ikke at Arr radikalt kan forandre verden, men

tidsskriftet «kan i alle fall bistå så godt det kan i avlivnings-

forskning av fortida». Da er Arr «sitt navn verdig». I en

kommentar til Tove Pettersens artikkel om kjønn, makt og

spåk⁴, fremhever Schaaning at språket kanskje er «det viktigste medium med hensyn til å skjule Arr-ene fra fortida på

en subtil måte». Mulig det, men Pettersens artikkel handler

hovedsakelig om at menn får mer talerid: «Menn snakker

mer og oftere enn kvinner, de har kontroll over temaet for

samtalen.»⁶ Kvinnens språk har historisk sett blitt nedvurdert ut fra mannlige standarder, og har blitt beskrevet ut fra

et mangelperspektiv: «Kvinner manglet noe – det være seg et

presist skriftspråk, ordforråd, korrekt uttale eller selvdisiplin

nok til å styre sin egen tunge.»⁷ At språket gjennom maktrelasjoner «skjuler artene fra fortida på en subtil måte», står

der ikke noe om i Pettersens artikkel.

Også når det gjelder Georges Baraille, som er representert

ved «Historien om Øyret»⁸ og en introduksjonsartikkel, blir

metaforen med «artene» presset ned på teksten: «Baraille er

så godt som ukjent her i Norge. Her i gamlelandet er vi livred-

de for alt som overskrifter skikkeligheten. Vi slikker heller våre

sår og skjuler Artene så godt vi kan.»⁹ Overskriftelsen og muligheten for å bryte ut av det vanne, skaper altså artene. Eller er

sårene en del av det som overskrifter skikkeligheten? Uansett står det ikke noe om art hverken hos Baraille eller Myklebust.

Men likevel skal Baraille som «heterogener teoretiker» «få sjansen til å sprete opp noen tilgrodde Arr»:¹⁰

I en artikkel om Treholt-saken¹¹ blir artet til historiefilosofi: Maken kveler motstanden og skaper art som forsvinner over tid: «Utvidig mas fra folk som stiller spørsmål roer seg med tiden. Tiden arbeider i maktens favør. Arr-ene leges. En fatlig utvikling.»¹² En artikkel om utviklingen av elektro-niske nettverk og overføring av data, bilder, tale og tekst¹³ får Schaaning til å tenke artene som forståelsesformer: «Her hjelper i alle fall ikke tradisjonshistorie eller dialog med fortida. Det man i høyden kan påvise er hvilke idémessige

Arr vi er påført fra fortida: tradisjonelle modeller som binder oss slik at vi ikke makter å fange inn den nye sosiale virkeligheten.»¹⁴

I omtalen av en artikkel om forholdet mellom etikk og historiefilosofi hos Kant,¹⁵ konstaterer Schaaning vi-

dere at «framskrittstiden er jo selv et hemmende Arr fra fortiden»:¹⁶

Når en ser på alle de forskjellige måtene Schaaning vink-

ler art-metareferen på, er det ingen tvil om at vi står overfor

en kompleks idé, en sterk metafor, eller det Kant kalte en

estetisk idé. Artene er ider og modeller som virker hemmen-

de på forståelsen. De er påført av makt og hvis de leges

bebyr det underkastelse. Å slikke sårene og skjule artene står

i motsæning til en overskriftelse å la Baraille. Språket er det

viktigste medium for å skjule artene på en subtil måte. Løs-

ningen er å «hensynsløst» skjære opp artene for å kvitte seg

med fortiden.

La meg med en gang bejlene at jeg ikke ønsker «å kvitte

meg med» disse historiske situasjonene, som er inngangsporalen

til å forstå grunnleggende av tidsskriftet Arr. Jeg har aldri

studert historie for å kvitte meg med den. Følelsen av å kun-

ne for lite historie har vært dominerende. Min generasjon var

utgangspunktet uforståelig historieløs fordi vi vokste opp i

en periode med akseleterende modernitet. Fortiden var noe

en skulle veke fra, det gamle ble hevet på «historiens skrap-

haug»: Mine besteforeldre kastet det fine gamle kjøkken-

bordet sitt og kjøpte et nytt i respatex. Et emblematisk ek-

sempel: Respatexen erstatter fortiden!

Jeg likte ikke moderniteten, rotløsheten og mangelen

på holdpunkter. «Dialog med fortiden» og «tradisjons-

formidling» fremsto som en opplagt grunn til å drive med

idéhistorie. Men når historie skal reparere modernitetens

problemer, blir den uvegrlig ideologisk. Den fungerer som

en terapi mot samfunnsutviklingen: I stedet for massasje

eller samtaleterapi, kan du ta et kurs i idéhistorie. Gjennom

studiet gjenvinnes litt av den fortiden som systematisk blir

frarart deg. Du kan utholde samtiden ved å reise tilbake til et

tidligere århundre. Flukten tilbake i historien gjør det mulig

å «overvinne», som Adorno sa. Dette gjør forholdet til his-

torien motsigelsesfull.

Denne motsigelsen uttrykkes i Arrs programtekst:

«Terapi og moralisering kan vi rolig overlate til psykologer

og prestes.»¹⁷ Lederen avfeier dialog med fortiden og tra-

disjonshistorie som ideologiske prosjekter. Det var ikke

det eneste som ble avleid. På basis av sitt studium av norske tidsskrifter, hevdet Haugland at tidsskriftene hadde utspilt sin rolle i norsk offentlig debatt på 1850-tallet.¹⁸ Det lover jo ikke bra for et nyoppstartet tidsskrift i 1989! Men også her viste art-metajoren vei: «Men kanskje er også denne avspinningsstrategien et *Arr* fra fortida: 'Historien har vist oss at...'. Dette er den perfekte strategien for å opprettholde forestillingen om at den som har makt også må gis rett.»¹⁹ Haugland hadde rett i at de allmenkulturelle tidsskriftene hadde mistet betydning. Mens disse var en dominerende publikasjonsform på 1700-tallet, viste Grepsstad at av over 4000 periodika som ble utgitt i Norge i 1985, var bare 30 klassiske tidsskrifter.²⁰ Men det blåser Schaaanning i – historien skal vekker. *Arr* ville gjøre rent bord. Vi skal studere historien «for å kvitte oss med den». Men selv om motivene for å studere historie delvis er en terapi mot moderniteten, er vi jo fortsatt i historien, vi lager synreiser mellom fortid, fremtid og nåtid. Interessent for historie som fag er et spesialtilfelle av menneskets historisitet, som Gadamer sa da han anvendte Heideggers hermeneutiske fundamentalontologi og derværens «væren-i-verden» på humanvitenskapene.²¹ Moderniteten har forandret menneskets historisitet, men fortsatt ikke utsløttet den. Prosjektet om å «kvitte seg med historien» er kanskje snarere en desperat bekjennelse til den moderniteten den nostaigiske idéhistoriker flykter fra. Hvis du ikke kan bekjempe moderniteten, er det bare å forsterke den.

Noen mulige inspirasjonskilder

Hvor kommer denne tanken fra? Et typisk idéhistorisk spørsmål: Inntil det morsate er bevis, forutsetter idéhistorikeren alltid at ideene er felles tankegods. Her gjelder følgende tommeingerrregel: Ved nærmere undersøkelse viser det seg at den kanoniserte forfatteren var en av de tretten på dusinet som på det angjeldende tidspunkt sa omrent det samme. Det finnes mange forskjellige varianter av forsøk på å «kvitte seg med historien». Totalitære regimer fortalsker og retusjerer fortiden kontinuerlig. Krigsskadadeerstatninger, off-stille unnskyldninger for tidligere overgrep og tilbakeføring av objekter som ble stjålet av kolonimaktene er forsøk på å plasere historiske sår, å «reparere fortiden». I noen tilfeller vitker dette mot sin hensikt, fordi «groups and individuals have to enter a competition in which their wounds are evaluated».²² Restitusjonspolitikken kan føre til en kamp

om offerstatus og en forenklet moralisering over fortiden på bekostning av hva som skjer nå. Hva mente Schaaanning? En idéhistoriker er trent i å *brainstorme* bakover i fortidens korridorer for å finne forløpere til en idé. Her er noen usorterte assosiasjoner: Tanken om å kvitte seg med historien kan minne om Deleuze og Guattaris påpekning i deres første bok om «kapitalisme og schizofreni» av at den humanistiske kritikken av isolasjon og fremmedgjøring er forfelt og dømt til å tape.²³ For dem gjaldt det i stedet å «delta i kapitalismens egen deterritorialiseringsbevegelse», å forsterke fremmedgjøringen i en schizofrenkretse. Men det synes også å vulgærmærke reminisensser i *Arvs* programformulering: Ideen om å kaste noe på historiens skraphaug er en klisje som i hvert fall går tilbake til Trotski i 1917.²⁴ men temmelig sikkert enda lenger.²⁵ At historien beveger seg fremover og dømmet noe til å kastes og forkastes går tilbake til Hegel, som tok formuleringen fra et dikt av Schiller: «die Weltgeschicht ist das Weltgericht». Og selv sagt vil all modernitetsteori, all evolusjonisme, hvorav marxismen er en variant, være innsert med denne forestillingen. Foreløpig er slike assosiasjoner bare en oppramsing. Det er ikke sikkert at de har relevans for Schaaanning's prosjekt. Men for å bedømme hvor ideen om å kvitte seg med historien kommer fra, må en faktisk kunne en del historie.

Arr ville at idéhistorikere skulle kvitte seg med fortiden. Kanskje Nietzsches «overhistoriske» synspunkter i *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* (1874) har spilt en rolle? Nietzsche hevder at for mye historie er til hinder for livet, det er også viktig å lære seg å glemme. En versjon av denne tanken fantes i Per Strømholms innføringsbok i idéhistoriske grunnlagsproblemer,²⁶ som utkom samme år som Schaaanning's programartikkel. I det første nummeret av *Arr* var det annonsert et debattmøte om denne boken.²⁷ Flere av poengene til Schaaanning finner vi også hos Strømholm. I *Farvel til fortida* konstaterer Strømholm at det har blitt populært å «omtale historioграф som ei form for *dialog* med fortida, som en kontinuerlig konversasjon med våre forfattere». Men han er skeptisk til dette: «Et dialogforhold må forutsette samtidige dialogpartnere, ellers blir resultatet ikke noe annet enn en monolog, en spiritistisk flaksjon.»²⁸ Den mer prinsipielle grunnen til å avvise «dialog med fortida» som paradigmat for idéhistorien, er at Strømholm trodde at «et fellesskap i livsverden og mentalitet» mellom oss og fortida «nesten aldri er til stede».²⁹ Det er også ørkesløst å

Men er det ikke en kortslutning å hevde at *historieforskningen* skal kvitte seg med fortiden? Hvorfor kan ikke glem-selen – som Nietzsche anbefalte – ta seg av det? Strømholm er også inne på dette: «Vi drukner snart i historie – og om historievitenskap skulle ha noe å tilby dagens mennesker, burde det kanskje heller være forslag om hva det kunne være fornuftig å glemme enn noen allmenn appell om å huske.»³⁷ Det finnes en aggresjon mot den borgerlige humanismen hos Strømholm. I 1989 hevdet han pessimistisk at «vylene

og enhver følelse av oppbrudd er borte, så vel som det intellektuelle rasert – *furor intellectnalis*».³⁸ Han stilte seg også positiv til Foucault: «Foucaults likning sier: sannhet = språk, språk = makt, makt = undertrykkelse, altså sannhet = undertrykkelse. Her er det mye en kan være enig i.»³⁹ Men han bruker ingen kroppsmetator å la Schaanning, idéhistorie er ikke å skjære opp art. Art er en ide om idéhistorie det er vanskelig å få tak på. Radikalismen fra 1970-tallet har i *Arts* programerklæring åpenbart overlevd jappertiden som kom til Norge ca. 1984. Og det var jo også blant kriminologene og sosiologene på 70-tallet at Foucault ble introdusert, ikke som postmodernist – men av Nils Christie og Dag Østerberg.⁴⁰

Idéhistorien styrker det kollektive minnet, og siden humorsens kan ha mange funksjoner holder det ikke å re-dusere den til traumatisk minner knyttet til gamle art, slik Schaanning gjorde i programartikkelen. Mange skrev mye om kropp og språk på denne tiden. Det var blitt en sjargon. I amannensis ved Institutt for idéhistorie, Grete Borsand Heyerdahl, publiserte to år senere en artikkel vendt mot «postmodernismens kroppsdypelse» og mente det kunne være på tide med litt ånd igjen.⁴¹

Artene skulle ikke gro igjen, men brutalt skjæres opp! Det var ikke lett å forstå, men som nyansert universitetsstipendiat i idéhistorie fra januar 1990 prøvde jeg å tilpasse meg. I *Arv* nr. 2/1990 skrev jeg en artikkel med tittelen «Morgan Kanes art».⁴² Den var selvsagt preget av den postmodernere interessen for populærkultur og omvendingen av smakshe-rartiker. Det dypste skulle nå leses ut av det triviale som en slags subversiv praksis. Men jeg prøvde også å knytte an til *Arvs* programerklæring for idéhistorien: Hvis noen faktisk hadde art, så var det Kane. Artene sto i forhold til erind-tingen: Når det klodde i artene, husket han gamle kamper: Historien var festet til inskripsjoner på kroppen. Kane måtte være et ideal for tidsskriftet *Arv*! Artikkelen handlet altså om art, men ikke om å rive dem opp. Det var likevel noe

moralisere over fortida, mente Strømholm. Her synes han å atskille seg fra Schaanning, som gjennom art som metator fastholder en kontinuitet mellom fortid og nåtid. Å skjære opp artene, ville forløse av det traumatisk: Ved å åpne såret igjen, kan vi kvitte oss med fortida?³⁰ Strømholm stiller spørsmålet om vi ikke burde «fri oss fra historia enn knytte oss rettere til den?»³¹ Men på makroplan er det ikke noen art å skjære opp, synes Strømholm å si:

Den historiske fortida (ikke den personlige!) er opp- og avgjort – den inneholder inga gjeld, inga skyld, og kan aldri sones. Bare dagens og morgendagens vold og undertrykkelse, bare nåtidens og framtidens forbyrrelser og grusomheter betyr noe. Og til kampen mot dette kan ingen *historisk kunnskap bidra*.³²

Et terapeutisk forhold til fortiden bygger på en falsk analogi «fra vårt individuelle liv til vår historiske fortid». Skyld og so-ning, harme og behov for å straffe er malplasser, ifølge Strøm-holm: «fortidas lidelser er ikke våre, og fortidas mennesker kan ikke nås, verken undertrykkene eller de undertrykte».³³ Oplagte argumenter mot Strømholms posisjon er at det ikke går an å skille individuell og historisk fortid på denne måten. Historiske traumer kan arves til neste generasjon, f.eks. når det gjelder erfarings skyttere graver hadde på oppkomsten av nazismen. Og det er heller ikke slik at vår livsverden er så forskjellig fra tidligere epokers at vi ikke kan forstå eller ha dialog med fortida. Men som holdning er dis-tanse bedre enn moralisering, det kan en være enig i.

I morserning til Schaanning legger Strømholm vekt på at virkningshistorien begrunner virkigheten av de kilde-ne som er sentrale. Har den hatt stor virkningshistorie, så må teksten studeres: «En tekst kan lett ha bidratt til *vår* livsverden på måter som er ikke-intensjonale og ikke-verbale, indirekte og usynlige.»³⁴ Men da er det jo likevel et ryddelig bånd mellom fortida og oss, og disse kan vi ikke vinke farvel til. Og hvordan skal skyld og følelser adskilles fra studiet av fortida når en godtar virkningshistorie som begrep – som uten at Strømholm nevner det, først og fremst forbindes med Gadamer?³⁵ Strømholm prøver å redde posisjonen sin ved å fremheve at virkningen kan være noe helt annet enn den opprinnelige teksten. Derfor opprettholder han sin kritikk av «identitetsmetafysikken», postulerer om en overensstem-melse mellom vår og fortidas verden.³⁶

aksjonistisk, Nietzsche-lignende i Kanes form for historis-

site: Nye handlinger kunne brenne ut gammelt slag, og artikkelen avslutet med at Kane eksempelviserte «det subli-

me» (inspirert av Lyotards Kant-lesning).⁴³ Kanes hurtighet med revolveren ble en opphøyd, transcendent handling: «Da så Jesse Rawlins noe han aldri ville glemme. Han så Morgan Kane trekke.» Denne handlingsmagten skulle brenne ut flkeringen på det historiske, litt å la Nietzsche. Utover det parodiske, at Schaannings program på en måte ble oppfylt av Morgan Kane, virker artikkelen i ettertid forbløffende lite gjennomtenkt på de fleste punkter. Snakket om at ide-

historien skulle skjære opp artene og derved kvitte seg med historien, forble like uklar. Men forholdet mellom historie og art ble mer konkret: Kanes historie nedfelte seg som art fra fortidige kamper.

Heller ikke Nietzsche mente kritisk historieforskning var enerådende. Han snakket også om den monumentale og den antikvariske historieforskning. Dessuten var det «overhis-

toriske» perspektivet viktig, om historien var en fordel eller ulempe for livet. I en artikkel som utdyper synspunktene fra lederartikkelen, forkaster Schaanning Gadamer og Habermas og slutter seg til Foucault:⁴⁴ «Gadamer tenker uhistorisk både fordi han er opphengt i borgerlig-romantiske dannelsedetaljer, og fordi han tror at det finnes et sett av evige spørsmål som alle store menn har vært oppart av i historien.»⁴⁵

Men det er mulig at debatten mellom Habermas og Gadamer på 1960-tallet tildekket at også Gadamer var kritisk, at fremstillingen av hermeneutikken ble iverksatt gjennom kritisk begrephistorie.⁴⁶ Slik fremstilte han dømmekraftbegreps historie for å frigjøre det fra Kants estetiske bruk og knytte det til hermeneutisk anvendelse.⁴⁷

Gadamer rehabiliterer ikke bare autoritet og tradisjon, selv om han visse forfælsens fordomsstruktur. Og Habermas beskrev – riktignok på en idealiserer måte – den offentlighetsen som en del av kritikken ytres i.⁴⁸ Det var offentligheter han ignorerte, som plebetsk offentlighet, men må han forkastes fullstendig, slik *Arr* foreslo?

Fremstillingen av motstanderne var derfor sjablongmessig og unyansert. Men forholdet mellom Foucaults strategier og artene ble ikke berørt. Lederen er faktisk det eneste stedet i hele nummeret der artene nevnes. Gjennom sitt navn griper *Arr* utover det Foucault-perspektivet Schaanning beskjemmer seg til. Hvordan skal dette forstas? Tidsskriftet *Arr* redegjør ikke konsistent for sitt eget program.

Ider som automatiserte handlingsmønstre

Den kulturen vi er inne i, består ikke bare av høytflyvende ideer. Idet er praksiser, handlingsmønstre, ritualer, still-

tidende forutsetninger. Idene har alltid en forbindelse til det ubeviste, vi ser bare en del av dem. Idene er et bevisst og ubevisst assosiasjonskompleks å la Kants estetiske ide. Den er en uoversiktlig ansamling av forskjellige elementer som van-

skelig lar seg defnere i begreper.⁵¹ Og idéhistorien kan prøve å sette dem i sammenheng. Det kan være vanskeligg å forstå forholdet mellom det manifeste og det latente når det gjelder ideene, eller mellom lokusjonær og illokusjonær talehand-

ling, for å si det med Skinner.⁵² Ta eksempel med forskningen på et tidsskrifts «offent-

lighet». Ofte vet man ikke mye om leserne, abonnements-

nytt intensjonalitet».

konsekvensen av sine handlinger, blir det Krogh kaller «ano-

offentlige dyder. Konsekvensen av at aktøren ikke overskuer

være til gode for samfunnets; private laster forvandles til

slik «kontrafinal» handlingstori kan den enkeltes egoisme

Smiths usynlige hånd og Mandevilles fabel om biene. I en

Krogh trakk idéhistoriske paralleller mellom Kant, Adam

perspektiv, med henblikk på menneskehetens endemål.⁵⁰

blir positive kun på makronivå og kun i et strengt diakron

resultat av utliskrede virkninger: «De selvviske motiver

på lengre sikt kan bidra til fremskritt.»⁴⁹ Det gode kan være

kategorierte imperativ er uforenlig med at uetiske handlinger

Kants etik og hans historiefilosofi er «irrasjonelt». Det

senere ble professor i idéhistorie, skrev at forholdet mellom

handlet faktisk om dette. Thomas Krogh (1946–2019), som

Mange av artiklene i det aller første nummeret av *Arr*

flytelse på handlingene.

en vektlegger henholdsvis subjektets eller omgivelsenes inn-

former for historiefilosofi. Variasjonene avhengner av hvordan

mentale trekker ved historien kan vinkles forskjellig i ulike

å overskue konsekvensene av våre handlinger. Dette funda-

handler som ansvarlige aktører og skaper historie, men uten

vennskapets mikropplan eller det globaliserte makroplanet. Vi

de sammenhengene vi inngår i. Ikke på noe nivå: Hverken på

forholdet mellom subjekt og historie: Vi forstår ikke fullt ut

til i dag, og har derfor vært med på et uklart prosjekt. Slik er

Jeg har skrevet mange artikler i tidsskriftet *Arr* fra 1990

le: At blomster pollineres eller betraktes i artet. Til tross for publiseringen av «Historien om øyet», satses Schaanning i sin begynnelse for navnet mer på vold enn på sex.

Arv dehnerte idéhistorie som en kamp: Man skulle kvitte seg med arrene ved brutalt å skjære dem opp. Samtidig, eller litt senere, fikk vi piercing, tatovering og forskjellege typer «body modification» i tillegg til fettsugning, botox, og mer silikonimplanter. Ari Behn tatoverte inn en 6-er på skuldren etter å ha fått terningkast 6 for debuten *Trist som faen* (1999). Mentaliteten på 1980- og 90-tallet gikk i retning av større interesse for imaginære kroppsbilder. Idealiseringer og minnesmerker kommer nå direkte på kroppen, enten kroppert som desperat kjemper mot sin egen historisitet med botox og silikon, eller ved å tatovere inn sentrale bevisenheter.

Intervensjonene mot kroppen økte enormt på 1990-tallet. Hvorfor? Vi vet ikke, selvsagt. Men det kan godt være at *Arvs* konsept om å skjære opp arrene og kvitte seg med dem én gang for alle, delvis var preget av det motsatte av det som var intendert: Den nye glattheten, skjønnhetsidealenes backlash, dyrk overflaten og få vekke rynkene med plastisk kirurgi! Nå kommer det artikler inspirert av Foucault som kritiserer teknoestetikkens innog på kroppsmodifiseringens område, som i fedmeoperasjonene.⁴

Å sammenligne historie med en kropp kan derfor være et farlig bedrag i et abstrakt samfunn. Er ikke det også et hovedpoeng hos Foucault? Han beskriver overgangen fra korporlig avstraffelse til abstrakt overvåkning i *Surveiller et punir* (1975). Så er det egentlig konsistent ut fra Foucault å tenke historien som en artet kropp? Merker man ikke en forbindelse nostalgi hos Schaanning her? I innledningen til sit verk om Vitensarknologi, avgrensner Foucault seg fra å tenke de utsigelsene fra fortiden idéhistorikeren skal studere som et art (*la civatrice*) fra et opprinnelig sår (*blessure première*).⁵ Han godtok altså ikke en slik metafor for forholdet til for- og Jacques Lacan, som er ankermannen for mye av kroppsdiskursen i fransk filosofi og norsk postmodernisme.

Vold og grunnleggelse

I en anmeldelse av Lars Henrik Schmidts *Viljen til orden* (1988) berømmer Schaanning Schmidt for å ville tenke historiske fenomener uten årsaker og intensjoner.⁶ Historikere

listene er rapr. Dette gjelder for eksempel tidsskriftet *Profil* i min redaktøretid (1991–92), ofte kan det være lettere å se på redaksjonsmedlemmene, hvem som skriver og hva som skrives. Og ikke minst: Hvordan og hvorfor man avgrensner seg fra andre. Schaanning dehnerte tidsskriftet ved å polemisere mot Habermas og Gadamer. Tidsskriftet prøver å skape en plattform og begynne hvorfor det er nødvendig.

Ofte blir «offentlighet» et spøkelse eller en slags obligatorisk øvelse. Man tror det er mulig å «rekonstruere» en offentlighet. Man feker i lufta og skaper i verste fall ting som ikke finnes ut fra teoretiske forventninger. Når noe er trykt, så er det offentlig. Og når man står frem offentlig, må man ha noe å si som ikke er sagt før, men som likevel knytter an til en eller flere kontekster. Men kan man rekonstruere «offentlighet» til *Arv* i 1989? Selv om en hadde abonnementslisten, vet man ikke hvem som kjøpte tidsskriftet i løssalg. Men selv om man visste dette også, ville en sikkert igjen med data av typen: Hvor mange kvinner og menn i hvilken alder med hvilken utdanningsbakgrunn kjøpte tidsskriftet – og hvor mange prosent var bosatt i Oslo? Hvor mange av dem abonnerte på andre tidsskrifter? Hvor mange av dem hadde studert eller studerte idéhistorie? Ville dette gi en forståelse av tidsskriftets «offentlighet»?

Når det gjelder å skape ny «plattform» eller en ny talerstol, er det avgjørende å se på innholdet i det folk har på hjerter, for det er dette som gjør at det blir presserende å skape et nytt organ.

Vi vil aldri se hele konteksten, konteksten reduseres av hukommelsen selv. Automatiseringen av handlinger og dermed gjemsel av idékompleser som en betingelse for handling, er antakelig en evolusjonær betingelse. Hvis man ikke reagerer «instinktivt» ut fra lært og automatiserte ferdigheter, vil man ikke overleve. Det forutsetter at bevisste ideer hele tiden medfelles i det ubevisste.

Man kunne trekke inn mange kontekster for å forstå bakgrunnen for tidsskriftet *Arvs* ideologiske profil: Andre tidsskrifter, 80-tallet, den norske postmodernismereseptjonen, populariteten til faget på Blindern, at man måtte til idéhistorie for å høre om de franske filosofene som var i vinden (hvorav mange allerede var døde: Foucault, Lacan, Barthes, og Baralle, som ble introdusert i nr. 1–1989). Den «franske åpningen mot fornuften» (1988) var kanskje også en inspirasjon for artet? Det er påfallende at en rekke betydninger av artet ikke aktualiseres i programformuleringen, f.eks. den seksuel-

tidsskriftet *Arr*. Metaforens selvmodsigelse består av at det er umulig å skjære opp disse artene eller fragmenteringslinjene, «les lignes de fragmentation qui définissent l'anatomie fantasmatique»,⁶⁴ for så å kvitte seg med dem. Dette virker like umulig som Münchhausens prosjekt om å trekke seg selv opp etter håret.

Det betyr ikke at *Arr* ikke er et godt navn, for det minner oss om fragmenteringslinjene i vår egen skjøre subjektkonstruksjon. Når vi finner ut noe nytt, når vi skal forstå en annen eller et fremmedartet historisk objekt, er vi alltid på glide. Vår teorier og fortusninger endrer seg, og vi projiserer oss selv delvis inn i det vi forstår. Uten projeksjoner, ingen forståelse. Projeksjonene treffer det historiske materialet i større eller mindre grad. Vi leter etter sprækker i fortidens selvbilder og de bilder andre har dannet, vi leter etter art. Fortusningen for dette er sprækker i vårt eget selvilde og at vi i vår forståelse identifiserer oss med det objektet vi skal forstå. Men å skjære opp artene for å bli kvitt dem, utrykke en narssistisk drøm om den perfekte kroppen. Schaanning skjærer opp og retter kroppens fragmenteringslinjer i én og samme bevegelse.

Volden vil alltid være der, for aggresjon er en del av subjektdannelsen, den er innbakt i våre prosjekter og prosjeksjoner. Spørsmålet er *hvordan* den voldelige avgrensningen og misjennelsen i forhold til andre arter seg. Den verbale aggresjon som skal til for å angripe og forsvare teoretiske posisjoner er en viktig ressurs for universiteter og andsliver i det hele. Å drømme om et samfunn uten vold og aggresjon, er en narssistisk utopi som fort vrenger seg til det motsatte: en ukontrollert voldsbud på eren ikke har noen problemer med å bombe et fremmed land til helvete.

Aggresjonen må derfor skolerers, bli argumentativ. Kultur skapes ved å binde og kanalisere vold og aggresjon uten å kvitte seg med den. Vi tvinger sine unge kvinner og menn som kjemper seg gjennom meningsjungen med idehistoriske våpen. De verbale mæhtene kan forårsake psykiske traumer og sør både hos angriper og motstander.

Uten aggresjon, inter *Arr*. Min dialog med *Arns* fortid er over for denne gang. Jeg ønsker tidsskriftet til lykkelige med 30-årsjubiler og håper at kulturkampen også vil produsere *Arr* i fremtiden.

evind.tjorneland@llc.nib.no

har altfor lett for å forusette at «det dreier seg om sosiale

akører som realiserer formål (intensjoner) de har satt seg».⁵⁷ Men dette er «konstruksjoner foretatt av vitenskapen».

Vi rasjonaliserer og tilsetter instanser som skal forklare handlinger i ettertid. Dette er ifølge Schmidt et uttrykk for «viljen til orden». Derfor hevder Schmidt at «subjektet for hendelsen selv er en *sati* instans og derfor ikke kan fungere som utgangspunkt».⁵⁸ Dette fører for Schaanning og Schmidt til at vi «er tragisk utlevert til tilfeldighetene. Vi setter ustanselig etterrasjonaliserte instanser. Vi erabler en orden hvor ingen orden finnes. So is life».⁵⁹ Schaanning

anmeldelse slutter aggressivt og uventet: Schmidts bok vitner om «at dansk teoidannelse er mer enn svadaen til Per Aage Brandt».⁶⁰

Det er det eneste som står om Per Aage Brandt i anmeldelsen.⁶¹ Svada! Det opplyses ikke hvilken bok eller hvilke synspunkter det refereres til. Brandt nevnes heller ikke noe annet sted i første nummer av *Arr*.

Skal man lage omlert, må man knuse noen egg. Uten stekte, kokte og parterte ingredienser blir det ikke noe tidsskrift å servere. Volden er en del av grunnlegelsen, det koster energi å bryte ut og skape noe nytt. Schaanning begrunnelse for navnet på det nye tidsskriftet *Arr* som ble grunnlagt i 1989 viste noe av den *funor intellectualis* Per Strømholm hadde etterlyst i idehistorietaget like for Schaanning skrev sin lederartikkel.

Når man er på sitt mest aggressive og kreative, vil man også være mest i fare for å morse seg selv. Kreativitet innebærer å overskride det en allerede er. Ingen unngår dette, siden vi skal bli relativt autonome subjekter ved å imitere andre.

Med sin metaforske grunnlegelse av *Arr* kommer Schaanning nær en sentral teoretiker som Brandt bygget på, nemlig Jacques Lacan. Per Aage Brandt hadde undersøkt forholdet mellom kropp og språk.⁶² Aggresjonen mot Brandt bærer bud om en mer tilgrunnleggende identifikasjon, hvilket viser seg i fantasier om historien som en kropp med art som skal skjæres opp. Lacan snakker om en «aggressivitet knyttet til den narssistiske relasjonen og misjennelsens strukturer».⁶³ Når jeg-grensene flyttes, oppstår fantasmer om den fragmenterte kroppen, skriver Lacan. Derfor er aggresjonen baksciden av det narssistiske konstituerende jegeret (*moi*).

En kan tenke seg at det er fantasmerne om le *corps mortelle*, den fragmenterte kroppen, som har gitt navnet til

- 1 Espen Schaaning, «Feddaksjonelt», *AHR*, nr. 1 (1989a), 3.
 2 Tor Boman-Larsen, *Kongen: Haakon & Maud VIII* (Oslo: Cappelen Damm, 2019), 48–49.
 3 Schaaning 1989a, 4.
 4 Tove Pettersen, «Kjønn og språk», *AHR*, nr. 1 (1989), 23–29.
 5 Schaaning 1989a, 4.
 6 Pettersen 1989, 29.
 7 Pettersen 1989, 24.
 8 Ragnar Braastad Mykklebust, «Georges Batalie – Filosoferens Indre fiende», *AHR*, nr. 1 (1989), 11–17.
 9 Schaaning 1989a, 4.
 10 Schaaning 1989a, 5.
 11 Anne K. Haugestad, «Trehøitsaken og respekt for makten», *AHR*, nr. 1 (1989), 19–22.
 12 Schaaning 1989a, 5.
 13 Anders Jaarvik, «Frå samlebånd til mikrochips», *AHR*, nr. 1 (1989), 42–46.
 14 Schaaning 1989a, 5.
 15 Thomas Krogh, «Er Kants teori om framskrittet selvmotsigende?», *AHR*, nr. 1 (1989), 34–41.
 16 Schaaning 1989a, 5.
 17 Schaaning 1989a, 3.
 18 Karen Mathilde Haugland, «Tanker om tidsskrifter», *AHR*, nr. 1 (1989), 47–50.
 19 Schaaning 1989a, 4.
 20 Ottar Grepstad, «Skritta mellom avis og bok», *Norsk Litterær Arkiv*, (1986), 37–52.
 21 For en diskusjon av forholdet Heidegger-Gadamer, se f.eks. Walter Lamm, «Hans-Georg Gadamer's "Correction" of Heidegger», *Journal of the History of Ideas*, vol. 52, nr. 3 (1991), 487–507.
 22 Tiffany Jenkins, «From objects of enlightenment to objects of apology: why you can't make amends for the past by plundering the present», i *Dehroning historical reputations: universities, museums and the commemoration of benefactors*, red. Jill Fellow og Lawrence Goldman (London: Institute of Historical Research, School of Advanced Study, University of London, 2018) 81–91. Her: 89.
 23 Gilles Deleuze og Félix Guattari, *Anti-Œdipe* (Paris: Minuit, 1972).
 24 Som en reaksjon på at mennesvikene gikk ut fra Sovjet-forsamlingen 25.10. 1917.
 25 Flere kilder fra det 19. århundre siteres på <https://languagelog.idc.upenn.edu/nll/?p=3654>
 26 Per Strømholm, *Farvel til fortida – idéhistorie og vår livsverden* (Oslo: Spenner, 2011), 72–73.
 27 Møtet var annonsert i *AHR* nr. 1 1989, 55. Det fant sted 20. oktober 1990.
 28 Strømholm 1989, 48.
 29 *Farvel til fortida* er datert juli 1989.
 30 Schaaning bruker ikke ordet «traume», og tematiserer derfor heller ikke forholdet mellom historisk traume, erindring og fortelling. De siste 30 årene har det kommet en enorm litteratur på dette feltet. «The central dilemma for many survivors of trauma, is that they must tell their stories, and yet their stories cannot be told.» Jf. Marlene A. Briggs, «Dis/composing the First World War in Britain: Trauma and Commemoration in the Testimony of Harry Patch, 1998–2008», *History & Memory*, Vol. 28, nr. 1 (2016) 71–109. Her: 74.
 31 *ibid.*, 74.
 32 *ibid.*, 75.
 33 Loc.cit.
 34 *ibid.*, 93.
 35 Jf. Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode* (Tübingen: Max Niemeyer, 1960), 284–290. I all forståelse, sier Gadamer, er, «ob man sich dessen ausdrücklich bewusst ist oder nicht, die Wirkung dieser Wirkungsgeschichte am Werke.»
 36 *ibid.*, 100.
 37 *ibid.*, 129.
 38 *ibid.*, 133.
 39 *ibid.*, 134.
 40 Jf. Michel Foucault, *Det moderne fengsels historie*, oversatt med innledning av Dag Østerberg. (Oslo: Gyldendal, 1977).
 41 Grete Borsand Heyerdahl, «Vårt ubehag ved And», *Samtiden*, nr. 2, (1991), 42–45.
 42 Den kom senere i utvidet versjon i essayssamlingen *fra Uhu til aha*. Oslo, Huitfeldt Forlag 1994.
 43 J-F Lyotard, *Lessons on the Analytic of the Sublime*, overs. Elizabeth Rottenberg, (Stanford: Stanford University Press, 1994).
 44 Espen Schaaning, «Idéhistorie som forskningsstrategi», *AHR*, nr. 1 (1989b), 30–33.
 45 Schaaning 1989b, 32.
 46 Publisert i Jürgen Habermas, Dieter Henrich og Jacob Taubes, red. *Hermeneutik und Ideologiekritik*. (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1971).
 47 Gadamer 1960, 27 ff.
 48 For en kritikk av Habermas' offentlighetsteori og et knippe norske habermasianere, jf. Eivind Tjønneland, *Gipsruds grep – offentligshets-historie som ideologi*, (Oslo/Berlin: Freigeist Publication, 2018).
 49 Thomas Krogh, «Er Kants teori om framskrittet selvmotsigende?», *AHR*, nr. 1 (1989), 34–41.
 50 *ibid.*, 38.
 51 I § 57 av *Kritik der Urteilskraft* (1790) sier Kant: «Eine ästhetische Idee kann keine Erkenntnis werden, weil sie eine Anschauung (der Einbildungskraft) ist, der niemals ein Begriff adäquat gefunden werden kann. Eine Vernunftidee kann nie Erkenntnis werden, weil sie einen Begriff (vom Übersinnlichen) enthält, dem niemals eine Anschauung angemessen gegeben werden kann. Nun glaube ich, man könne die ästhetische Idee eine *inexponible* Vorstellung der Einbildungskraft, die Vernunftidee aber einen *indemonstrablen* Begriff der Vernunft nennen.»
 52 Quentin Skinner, «Meaning and Understanding in the History of Ideas», *History and Theory*, vol. 8, nr. 1 (1969), 3–53.
 53 Knut Ove Eliassen, Arne Stav og Jørgen L. Lorentzen, red. *Fransk åpning mot fornuften: en postmoderne antologi*. (Bergen: Atlatne, 1988). Eliassen var stipendiat ved institutt for idéhistorie på begynnelsen av 1990-tallet.
 54 Kathryn Paily Morgan, «Foucault, ugly ducklings, and technoswans: An analyzing fat hatred, weight-loss surgery, and compulsory biomedicalized aesthetics in America», *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics*, vol. 4, nr. 1 (2011), 188–220.
 55 Det følgende sitatet er fra en digitalt tilgjengelig utgåve av innledningen til Vitensarkæologien basert på Foucaults håndskrevne manus: «Un côté l'existence rémanente de l'énoncé ne peut être décrite en termes de conservation d'un événement, comme si elle n'était rien d'autre que la cicatrice d'une blessure prématurée; elle doit être décrite à partir de l'énoncé lui-même dans la mesure où c'est en lui que la chose se trouve dite.» Michel Foucault og Martin Rueff, «Introduction» à «L'ARCHÉOLOGIE DU SAVOIR...». *Les Études philosophiques*, Comment lire L'archéologie du savoir de Michel Foucault, nr. 3 (2015), 327–351. Her: 346.
 56 Espen Schaaning, «Frask på dansk», *AHR*, nr. 1 (1989c), 51–53.
 57 Schaaning 1989c, 51.
 58 *ibid.*, 52.

